

דגם תשובות לשאלון בספרות עברית וכללית לבתי ספר דתיים, מס' 09181, חורף תשע"ט

הערה: בדגם שלהלן מוצעות תשובות אפשריות לשאלות שבמבחן. חשוב מאוד להדגיש שיש לגלות פתיחות לתשובות של הנבחנים. הם רשאים לפרש את היצירות בדרך אחרת מזו שנלמדה בכיתה או מזו המוצעת כאן, ובלבד שהפירוש יסתמך על היצירה והתשובה תהיה מנומקת כהלכה.

פרק ראשון – סיפורת (מעשה חכמים וסיפור קצר)
על הנבחן לענות על אחת מן השאלות 1-3 (25 נקודות).

מעשה חכמים

1. בתו של רבי עקיבא הנחש

על הנבחן לתאר שניים מן הניגודים במעשה החכמים, ולהסביר את תרומתם לבניית משמעותו.

- ניגוד בין שתי תפיסות עולם – במעשה חכמים זה מוצגות שתי תפיסות עולם מנוגדות, תפיסת העולם של הכלדיים ותפיסת העולם של רבי עקיבא. על פי הכלדיים הדוגלים בתפיסה דטרמיניסטית (גורלו של האדם קבוע מראש ואין אפשרות לשנותו), "יש מזל לישראל". תפיסת העולם של רבי עקיבא, היא ש"אין מזל לישראל". ישראל הם מעל למזל וגם אם נגזרה גזירה, אפשר לשנותה באמצעות מעשה.
- ניגוד זה תורם לבניית המשמעות של מעשה החכמים על ידי הדגשת הרעיון שיש בכוחו של מעשה לשנות גזרה, ומכאן מסקנתו של רבי עקיבא שהיא המסר של הסיפור: "צדקה תציל ממוות".
- ניגוד בין התנהגות הבת ובין התנהגות האורחים – במעשה חכמים זה מודגשים התנהגותה של הבת ויחסה לעני, בניגוד להתנהגותם של המארחים ושל אורחי החתונה. "כל העולם" נהנים מן החתונה, מן הסעודה וממפגש הרעים. דעתם אינה נתונה לראות את ה"אחר". הבת, לעומת זאת, מבחינה בעני אשר בפתח, קמה ויוצאת אליו ומגישה לו את מנתה. ניגוד זה תורם לבניית משמעות הסיפור מכיוון שבאמצעותו מודגש המסר החברתי: החשיבות בראיית ה"אחר" ובאופן ההתייחסות אליו, וכוחו של מעשה כזה לשנות גורל שלכאורה נחרץ.
- ניגוד פנימי (קונפליקט) בנפשו של רבי עקיבא – מתח בין אבהות לאמונה, בין דאגתו של רבי עקיבא לבתו לבין הימנעותו מנקיטת צעדים בנוגע לנבואת הכלדיים.
- ניגוד זה תורם להבנת המורכבות בדמותו של רבי עקיבא ולהבנת המסר. בכוחו של מעשה לחולל שינוי ולבטל את הגזירה.
- ניגוד בין יום הכלולות ובין יום המוות – הדגשת הגורליות בימים אלה, המעשה החורץ גורל, סוף חיים מול תחילת חיים ואופי החיים החדשים שהבת מתחילה עכשיו. חיים של חסד ושל ראיית הזולת, הנחוצים בזוגיות ובחיי משפחה.
- ניגוד בין ראייה ובין עיוורון או התייחסות מול התעלמות – קשור למסר החברתי.
- ניגוד בין קיר מוצק ואיתן ובין הסדק הפעור בו. הללו הם סמלים לגורל קבוע מראש מול פתח המאפשר לאדם לעשות מעשה שישנה את גורלו, "יחסל" את הסכנה הטמונה מאחורי הקיר.

סיפור קצר**2. כינורו של רוטשילד / אנטון צ'כוב**

על הנבחן להסביר ולהדגים את הקביעה: התיאורים מן הסיפור המובאים בבחינה מעידים על שלב בתהליך השינוי של יעקב. על הנבחן להציג דוגמאות משלבים שונים בתהליך השינוי של יעקב.

הקטע המצוטט מתאר את מסע ההלוויה של מארפה ואת תחושותיו של יעקב בשו בו לביתו אחרי ההלוויה. תחילה מודגשת שביעות הרצון של יעקב מיכולתו לערוך למארפה לוויה מכובדת והגונה (אף כי יש מי שיחלוק על הגינות זו) מבלי להכניס עצמו להוצאות גדולות מדי. אף ממלאכת הכנת ארון הקבורה הוא מרוצה, אבל כאשר הוא שב לביתו הסיפוק שיעקב חש נעלם, נשימתו נעשית כבדה ואת גופו פוקדים מיחושים. בשלב זה עולים בו זיכרונות מחיי הנישואין והוא מודה בינו לבין עצמו שבמשך חמישים ושתים שנה נהג במארפה בגסות ולא הפנה כלפיה כל רגש של חיבה.

השינוי ביעקב מתחיל בשלב מוקדם יותר בסיפור כאשר מארפה נופלת למשכב. יעקב רואה את פניה המביעים אושר כאילו היא ששה לקראת מותה, ונזכר כי מעולם לא גילה לה קורטוב של חיבה או חמלה, לא העניק לה שי כלשהו ותחת זאת גער בה ואפילו כוס תה חסך ממנה.

השלב הבא של השינוי בא לידי ביטוי במהלך הביקור אצל החובש, בהתעקשותו ובתחנונו של יעקב שהחובש יעניק למארפה טיפול כלשהו. עם זאת, השינוי עדיין אינו מוחלט. הוא עדיין אותו "ברוזה" חסר הרגישות העוסק בהתקנת ארון הקבורה למארפה בנוכחותה. כאשר מארפה מעלה את זכר הילדה שהייתה להם אין הוא מסוגל להיזכר בה. תחת זאת הוא מחשב בקור רוח את ההוצאות של הכנת ארון הקבורה.

גם אחרי מותה של מארפה וההכרה כי נהג בה כאילו הייתה חתול או כלב, עדיין מתגלים קשיחותו וגסות רוחו ברדיפתו אחרי רוטשילד היהודי.

שלב משמעותי בשינוי מתחולל כאשר הוא מגיע לנהר ויושב תחת עץ הערבה הזקן. תחילה הוא מתבונן בנהר וחש תסכול לנוכח האפשרויות שהחמיץ לעשות רווחים במקום זה. בהמשך הופכים חישובי ההפסדים הכספיים לתובנות באשר להחמצות של חייו בקשרים עם בני אדם והוא מתחיל תהליך של חשבון נפש. אף בשו בו מן החובש ובהבינו שמותו שלו קרוב, הוא מתחיל בחישובי ה"רווחים" מן המוות מכיוון שאחריו אין כל הוצאות. עם זאת, צר לו על הכינור ש"יתיים". הפעם אין הוא מסלק את רוטשילד מעל פניו אלא מנגן באוזניו ניגון משלו. כך הוא פותח את ליבו בפני אדם אחר ומשתפו ברגשותיו, דבר שלא עשה שנים ארוכות. בהוראה למסור את הכינור לידיו של רוטשילד מתחולל השלב האחרון בשינוי, שלב התיקון. זהו מעשה הנובע מרגש אמת, שאין בו כל חישובי רווח והפסד וכל תכליתו נתינה ופיוס.

3. סיפור קצר עברי

על הנבחן לכתוב איזה מן הגורמים (הסביבה החברתית ו/או העולם הפנימי של הדמויות) משפיעים על ההתנהגות של הדמות המרכזית בסיפור קצר עברי שלמד. על הנבחן להסביר ולהדגים את דבריו. לדוגמה:

יד ושם / אהרן מגד – סבא זיסקינד המתעקש שיקראו לנינו על שם נכדו שנרצח בשואה נוהג כך כדי להנציח את מנדל'ה ולהקים לו מצבה חיה. התנהגות זו נעוצה בעולמו הפנימי, בכאב על הרצח ובדבקותו בזיכרונות העבר. התנהגותם של רעיה ויהודה, המסרבים לקרוא לבנם מנדל'ה, מושפעת מן הסביבה החברתית שלהם. מתפיסת השם כזר, גלותי ולא הולם את רוח התקופה.

תפוחים מן המדבר / סביון ליברכט – ויקטוריה מוותרת על הצו של הסביבה החברתית שלה, להחזיר את רבקה "למוטב" ובוחרת לא להשיב את רבקה הביתה מתוך הקשבה לעולמה הפנימי. היא שנישאה ללא אהבה ובינה לבין אביה של רבקה לא שוררות הבנה וקרבה רוצה שרבקה תחיה חיים מלאי סיפוק, חיים של זוגיות רוויית אהבה.

פרק שני – יצירות מאת עגנון ודרמה

על הנבחן לענות על אחת מהשאלות 4-11 (35 נקודות).

יצירות מאת עגנון

4. תהילה

על הנבחן לענות על שני הסעיפים א- ב.

א. על הנבחן לכתוב מה אפשר ללמוד על אופייה של תהילה מקטע הנובלה המובא בבחינה.

על הנבחן להסביר ולהדגים את דבריו.

— בקטע זה תהילה מציעה למספר "בוא ואראך", היא לא מסתפקת במתן הנחיות כלליות אלא מלווה אותו לבית החכם. מכאן שהיא גומלת חסדים ורודפת אחר המצוות. בהמשך הסיפור אנו רואים זאת ביחסה אל הרבנית, אל הפעוטות ואל העניים והנוזקים. כאשר הייתה עשירה עשתה צדקה בממונה ועתה משהתרוששה היא עושה צדקה בגופה. תהילה אף אומרת למספר "מה אכפת לך אם זקנה זו תזכה במצווה", ניכר שהיא מבקשת להיטיב עם זולתה ולקיים כמה שיותר מצוות.

— בקטע מצוין פעמיים כי תהילה "חייכה ואמרה" מכאן שהיא חביבה, נעימת הליכות ומאירה פנים לכל אדם. תכונות אלה של תהילה מודגשות בהמשך הנובלה כאשר המספר עורך השוואה בין תהילה שהיא נוחה לכל אדם לבין הרבנית הכעושה. צמד המלים "חייכה ואמרה" חוזר לאורך הנובלה.

— כאשר תהילה אומרת "לא טורח הוא אלא זכות הוא שנתן הקב"ה כוח לבריותיו להביא צרכיהם בידיהם" ניכר שיש בה הכרת הטוב והודיה לבורא עולם על יכולתה לשמש את עצמה ואת זולתה. היא תולה את כל מה שקורה לה בהשגחה הפרטית ובהכוונה מלמעלה. מאפיין זה ניכר בהמשך הסיפור, למשל בנוגע לאמירת תהילים או ביחס להתנהגותו של השוטר הבריטי בכותל אותו היא מכנה "גוי טוב".

ב. על הנבחן להביא מן הנובלה דוגמה למוטיב המים (שאינה מובאת בשאלון), ולהסביר את משמעות המוטיב בנובלה. בפתיחת הנובלה תהילה נושאת פח מים. באופן סמלי המים מייצגים טוהר, חסד, נתינה ועזרה לזולת. בהמשך הסיפור, כאשר המספר מגיע אל ביתה של תהילה בפעם הראשונה, מצוין בסיפור שהיא שטפה את הרצפה ובסוף הסיפור הוא הולך לביתה ורואה שעל הקרקע ניגרו שיירי המים שטיהרו בהם את תהילה. בהקשר זה משמעות המים היא טהרה, ניקיון וצלילות. כך גם אישיותה של תהילה. העובדה שבחדרה נותרו שיירי המים שטיהרו בהם את גופה, משמעותה אולי שתהילה ושכמותה מותירים אחרי מותם שובל של מעשים טובים, של חסד ושל תמימות וטהרה, גם אחרי שהסתלקו מן העולם.

מים הם גם תורה, לכן אולי יש במוטיב זה רמז לחיים על פי התורה.

5. והיה העקוב למישור

- על הנבחן לתאר את ההתפתחות של מוטיב "הבית" בנובלה הן בקורותיו של מנשה חיים, הן בקורותיה של קריינדל טשארני.
- מוטיב הבית בחייהם של בני הזוג — הנובלה מציגה את בני הזוג בחנותם. אולי כי אין להם ילדים, נדמה כי אין להם סיבה למחר לבייתם וכי החנות הופכת תחליף לבית. גם כאשר באים קבצנים וקריינדל טשארני מנסה לנהוג בהם מידת הכנסת אורחים היא עורכת להם שולחן בחנות. על כן, סגירת החנות היא נקודת שבר בחיי בני הזוג. הבית מתואר כאשר הוא ריק ממצרכים ובליל שבת העליבות זועקת ממנו כשעל השולחן שתי אבנים במקום שתי חלות. יציאתו של מנשה חיים לקיבוץ נדבות נתפסת כגלות מן הבית, קריינדל טשארני מכינה לו "כלי גולה". זהו סופו של הבית במתכונתו הנוכחית ולא תהיה לו תקומה.
- מנשה חיים יוצא לקבץ נדבות, הולך ומתרחק מן הבית, סמוך על בתי אחרים, תחילה מתוך הסתייגות והיגררות ואחר כך מתוך רצון ואפילו מתוך השתוקקות. תחילה הוא כותב ל"אשתו היא ביתו" ושולח לה כסף, ובהמשך הקשר נפסק לחלוטין. מנשה חיים הופך להיות נע ונד, בן בלי בית. בשלב מסוים מתעורר בו זכר הבית, הוא מאיץ באנשים לתת לו נדבות, מוכר את מכתב ההמלצה לקבצן ומתכוון לחזור ל"ביתו זו אשתו", אבל כאשר הוא שם פעמיו ליריד הוא נסחף, זולל ומשתכר ומאבד את כל כספו. אף תרמילו והתפילין שלו נשדדים. ביריד הוא גם שמע את שירי הקבצן הנווד שהזכירו לו את ביתו וניבאו אסון: "שבת לאחור מותי ובביתי נעולה הדלת". הוא אוסף פרוטה לפרוטה כדי לשוב לביתו וכשהוא מגיע בחזרה לעיירה הוא חושש לשאול אנשים "היכן ביתו של מנשה חיים" מכיוון שלבו מנבא לו רעות. ואכן, שיבתו היא שיבה מאוחרת. כאשר הוא שומע שקריינדל טשארני זכתה לבית חדש בגלל שהוא נחשב למת, הוא יוצא מן העיירה ונווד בין בתי קברות. בית הקברות הופך לו לבית והקברים הריקים הופכים לו לחדר ולמיטה. רק אחרי מותו מניח שומר בית הקברות את המצבה על הקבר הנכון ושמו של מנשה חיים מתנוסס עליה, אולי רק לאחר מותו הוא זכה לבית הנכון.
- קריינדל טשארני היא האישה הנותרת בבית ומצפה. היא למעשה העוגן שאליו אמור מנשה חיים להישאר מחובר, אלא שהיא נותרת בחוסר כול, גולה מביתה לשמוע קידוש בבתי זרים וגורלה משתקף בשירו של הקבצן ביריד: "בעלי נסע מני ובביתי עלה שית". סופה שהיא מותרת על ידי הרבנים מכבלי עגינותה וזוכה להקים בית עם גבר אחר. לכאורה יש כאן תיקון מלא ובניית בית חדש במקום הבית אשר חרב, ואולי אפילו גדול כבוד הבית השני מכבוד הבית הראשון כי יש בו פרי בטן. אך לא כך הוא, בית זה שלכאורה הכול מתנהל בו כנדרש (בן הזוג החדש מכין את סעודת ברית המילה, מקיימים ליל שמירת ולד וסעודה לעניים), יסודו בחטא, אף כי בטעות שלא מדעת. ואולי גם כאן התיקון ייתכן רק לאחר המוות.

6. סיפור פשוט

על הנבחן לענות על שני הסעיפים א- ב.

א. על הנבחן לתאר את הטיפול של ד"ר לנגזם בהירשל, ולהסביר מדוע הוא בוחר לטפל בו באופן זה. ד"ר לנגזם הוא רופא זקן שבנעוריו למד בבית המדרש. הוא פנה ללימודי רפואה ובחר לטפל בחולי הנפש (אולי בגלל שאשתו סבלה ממחלת נפש והתאבדה). הוא מטפל בחוליו באמונה ו"יש מהם שהחזיר לבריאותם".

שיטת הטיפול שלו בהירשל:

— הוא מתייחס להירשל בכבוד ומשוחח עמו כעם שווה לו. הוא שואל אותו בפשטות ובישירות: "מה לך". הוא מנהל עמו דיאלוג וקשוב לו.

— הוא משלב טיפול בגוף ובנפש. בד בבד עם שיחות הוא מטפל בהירשל באופיום טינקטורה ובסמים משלשלים כאשר הוא הולך ומצמצם בהדרגה את השימוש בחומרים אלה. הוא דואג לתזונתו של הירשל ומאכיל אותו במאכלים קלים. אחרי לידת בנו של הירשל מצבו מחמיר והרופא מטפל בו בברזל וזרניך ובאמבטיות של מים פושרים. הוא אף מקפיד שהירשל יחוש מנוחה לגוף ולנפש גם הודות לתנאים הפיזיים: חדרו נאה וחלונותיו פונים אל הגינה. הוא יוצא עם הירשל לטייל בגינה (שבהמשך הירשל יעזור בטיפוחה), גם זאת כדי להשרות עליו רוגע, אך גם כדי לפגוש בחולים האחרים ולשוחח עמהם. הוא מרגיל אותו מחדש לחברתם של בני אדם ומלמד אותו להקשיב גם לאחרים.

— הרופא אינו נובר בעברו של הירשל. הוא מספר לו על עברו שלו ועל העיירה כפי שהוא זוכר אותה: על השוק, החנויות, בית המדרש, התורה והשבת. בסיפוריו הוא קונה את אמונו של הירשל ואת הקשבתו. הוא נותן לסיפורים האלה לחלחל לתודעתו של הירשל ויוצר פיוס בין הירשל ובין הקהילה שממנה נמלט. הוא אף מספר להירשל על המנגנים הסומים, כדי שהירשל יידע כי גם כאשר סימאו את עיניו של אדם, יש עדיין מקום למנגינה. באמצעות סיפור זה הוא מלמד את הירשל כי אפשר למצוא משמעות לחיים גם כאשר יש בהם בסבל. הוא מסייע להירשל להיגמל מן השינה שיש בה בריחה ולחזור לחיות את החיים, גם לאחר האובדן של בלומה.

— דוקטור לנגזם מביא להירשל ספרים לקריאה ובאמצעותם הוא חושף בפני הירשל סיפורי חיים נוספים.

— הרופא שר להירשל שירים וכך ממלא להירשל חסך מילדותו, שכן צירל לא שרה לו שירי ערש.

— ד"ר לנגזם מאפשר להירשל לאחוז בידו ובניגוד לידו החלקלקה של יונה טויבר, המייצגת אולי את חלקלקותה של החברה שממוסכמותיה נמלט הירשל, ידו של הדוקטור לנגזם חזקה ומשרה על הירשל ביטחון.

סיכום: משמעות השם לנגזם היא לאט. בהתאם לכך הטיפול בהירשל הוא איטי, הדרגתי ואינו בנוי על טלטלות מקצה לקצה אלא על מעברים סמויים ועדינים. הוא מעביר את הירשל ממצב של מרד, בריחה ושגעון למצב של קבלה, הסתגלות והשלמה.

הערה למעריכים: הנבחן לא נדרש להביא בתשובתו את כל מאפייני הטיפול שנסקרו לעיל, אלא לתאר את הטיפול ברוח הסיכום. תשובה שבה שלושה מאפיינים יכולה להיחשב תשובה מלאה (כמובן תלוי בטיב התשובה).

ב. על הנבחן לכתוב אם לדעתו הטיפול בהירשל אכן הצליח והוא נרפא משיגעונו. על הנבחן להסביר ולהדגים את דבריו. לשאלה אם הטיפול בהירשל הצליח והוא נרפא משיגעונו יש יותר מתשובה אחת. יש מי שישברו שהטיפול הצליח מכיוון שנראה שהירשל משלים עם חייו כפי שהם וחוזר לתפקוד מלא: הוא מקיים זוגיות קרובה עם מינה, נולד להם תינוק בריא והירשל מפרנס את משפחתו באמצעות עבודתו בחנות. אולם יש מי שיראו בטיפול כישלון מכיוון שהירשל ויתר על אהבת האמת שלו לבלומה, פניו אינם מאירים משמחה ובסיום הוא אומר למינה ש"אין אהבה נחלקת לשניים". הוא נראה כמי שחי חיים כבויים ללא תשוקה וללא שמחת חיים.

7. ילדי הצל / בן ציון תומר

על הנבחן לענות על שני הסעיפים א- ב.

א. על פי המחזה, על הנבחן לכתוב מה מאפיין את היחס של החברה בישראל כלפי ניצולי השואה, להסביר את דבריו ולבסס אותם על שלוש דוגמאות מן המחזה.

היחס של החברה בישראל כלפי ניצולי השואה מאופיין בהתנשאות כלפי תרבותם הזרה, בזלזול (כי לא נלחמו בנאצים) ובהתנכרות:

— דובי טוען כי אין לקבל בארץ עולים חדשים שגילים יותר משלוש עשרה מכיוון שככל שהם מבוגרים הם גלותיים יותר ואי אפשר לעצב את אופיים ואת התנהגותם כאילו הם ילידי הארץ.

— יורם, שהפנים את היחס בישראל כלפי ניצולי השואה, מרחיק את ברל'ה ממנו.

— ברל'ה מעיד כי היחס של החברה בישראל לניצולי השואה מטיל עליהם עול כבד של צליחת "ים העולים החדשים".

— אביה של נורית (אשר התבטא בהתרגשות בטקס קבלת ילדי טהרן) מתנגד לנישואיה ליורם ניצול השואה, שבא מתרבות אחרת. מילותיו היפות הן מסכה הנקרעת מעליו כש"ניצול שואה" הוא לא רק מושג, אלא אדם הרוצה להיות חלק ממשפחתו.

— היותם של זיגמונט ושל מוכר הבלונים בשולי החברה, בודדים, דחויים ועניים מעידה אף היא על היחס של החברה בישראל לניצולי השואה.

ב. על הנבחן לכתוב אם היחס כלפי ניצולי השואה בימינו דומה ליחס כלפיהם במחזה.

בימינו היחס לניצולי השואה שונה. הם זוכים לכבוד ולהערכה, כי מבינים שהגבורה האמתית הייתה עצם ההישרדות ולא דווקא לחימה בכוח הזרוע.

אז:

החברה הישראלית עדיין מתנכרת לניצולי השואה ומזלזלת בהם. ניצולי שואה רבים הם עניים ובודדים ונאלצים להתמודד לבדם עם קשיי הזקנה. בגילים מבוגרים פוקדים אותם סיטי העבר ואין להם תמיכה מאורגנת ממוסדות המדינה.

8. אנטיגונה / סופוקלס

על הנבחן לענות על שני הסעיפים א- ב.

א. על הנבחן לתאר את המפגש הראשון בין קראון לבין הימון, ולהסביר מה מלמד מפגש זה על קראון.

תחילה, כדי לזכות בהקשבת קראון, הימון מחמיא לאביו המלך, אך בהמשך הוא מאשים אותו באטימות ובהתעלמות מרצונו של העם התומך באנטיגונה ומזדהה עם כאבה. הימון מספר לאביו את משל הספן ומשל האילן (על הנבחן לפרט עליהם) כדי לגרום לו לוותר על נוקשותו וכדי שיבין כי התגמשותו של שליט היא מעלה, אך ללא הועיל. קראון אינו שועה לדברי בנו ודבק בעמדותיו. לטענתו הפרת החוק תביא להפקרות, וסליחה לאנטיגונה וויתור על היצמדות לחוק שתיקן יתפסו על ידי העם כהקלה לבת משפחה, ולכן אפליה. כמו כן הוא טוען כי חובת המלך היא לשלוט קודם בתוך ביתו ורק אז יצליח לשלוט במדינה וכי לא ייתכן שאישה תגבר על המלך ותגרום לו להתנהג כאילו התרופפה שליטתו. מפגש זה מלמד על עיקשותו, קשיחותו ונוקשותו של קראון (שאולי יכולות להעיד על חוסר ביטחונו כמלך). כמו כן נחשפים באמצעות דבקותו של קראון בעקרונותיו ורצונו להצליח לבסס את שלטונו.

ב. על הנבחן לכתוב אם לדעתו המפגש השני בין קראון לבין הימון חושף צדדים חדשים של קראון.

על הנבחן להסביר ולהדגים את דבריו.

מפגש זה משווה לקראון הקשוח והאטום ממד אנושי יותר. מתגלה קראון האב ברגישותו ובכאבו, הוא נוטל את גופת בנו ומבכה את מותו. נוסף על כך מתגלה גדולתו כמי שנוטל אחריות על מעשיו ומביע חרטה על נוקשותו.

9. בית בובות / הנריק איבסן

על הנבחן להסביר ולהדגים כיצד שניים מן הניגודים: אקטיביות לעומת פסיביות, חירות לעומת שעבוד, קול לעומת שתיקה, ומרחב ציבורי לעומת מרחב פרטי, באים לידי ביטוי ביחסים בין נורה לבין טורולד הלמר.

לדוגמה:

— אקטיביות לעומת פסיביות — ההסתרה והיעדר הכנות המאפיינים את מערכת היחסים בין נורה לבין טורולד הלמר, גורמים לכך שנורה נוהגת כלפי חוץ בפסיביות, כבובה על חוט המופעלת על ידי טורולד. היא מצייתת לנומרות חברתיות שלהן נאמן בן זוגה ומשחקת את התפקיד שנורמות אלה מכתבות לה: להיות אישה כנועה וצייתנית. היא חוזרת ואומרת שתפעל רק באופן שיררה לה ואינה עושה דבר בלי לקבל את אישורו (הריקוד, השמלה). לעומתה טורולד הלמר הוא האקטיבי בבית. הוא המפרנס והוא בעל הדעה אשר רודה באשתו ואינו חוסך ממנה את דברי הביקורת שלו. עם זאת חשוב לציין כי הפסיביות של נורה היא מסכה שעטתה על עצמה כדי לרצות את טורולד הלמר, אך מאחורי גבו היא אקטיבית: היא לקחה את ההלוואה בניגוד לעמדתו, זייפה את חתימתו של אביה והיא אף דואגת להשבת ההלוואה.

גם כשטורולד הלמר מגלה את דבר ההלוואה תגובתו אקטיבית וכעסו גלוי ואילו נורה ניצבת מולו כנועה ונאשמת, אולם הכרעתה לעזוב את הבית מעידה עד כמה היא אקטיבית, וכעת באופן גלוי.

— מרחב ציבורי לעומת מרחב פרטי — במערכת היחסים בין נורה לבין טורולד הלמר, המרחב הציבורי פולש למרחב הפרטי ומכתיב את ההתנהלות בו. טורולד הלמר חרד למעמדו בחברה ולאופן שבו הוא נתפס בעיניה. הוא דואג "מה יגידו" ומקדיש מחשבה רבה ומאמצים כדי שמשפחתו תראה "מושלמת".

במרחב הציבורי הם נתפסים כבעלי זוגיות מצוינת וכמשפחה למופת: הם בעלי אמצעים, ילדיהם מטופחים ונורה זוכה לשבחים על המראה החיצוני שלה ועל התנהגותה בכל מסיבה, הלמר מתהדר באשתו וביכולתו לכלכל את משפחתו. לעומת זאת במרחב הפרטי, חייהם מבוססים על שקר והסתרה. גם כשהוא מגלה את זיוף החתימה ולקחת ההלוואה על ידי נורה, הוא אינו כועס על הזיוף כפעולה לא מוסרית, אלא על "מה יגידו" אם ייודע שאשתו המרתה את פיו.

10. אויב העם / הנריק איבסן

על הנבחן לבחור שלוש מדמויות המשנה האלה: העיתונאי בילינג, קפטן הורסטר, פטרה ומר קיל, לתאר את מערכת היחסים בין כל אחת מהן לבין ד"ר שטוקמן, ולהסביר את תפקידיהן במחזה.

לדוגמה:

— העיתונאי בילינג – תחילה הוא ביחסים טובים עם ד"ר שטוקמן והוא מסכים עם הערכים שהוא מייצג. הוא אף מבקש לפרסם את הגילוי של ד"ר שטוקמן בדבר הזיהום במי המרחצאות וכך למלא את תפקיד העיתונות: לשרת את הציבור באמצעות חשיפת עוולות והתראה על עוולות אפשריים של השלטון ושל משרתי הציבור. בהמשך המחזה, תאוות הבצע ורצונו לרצות את בעל השררה, ראש העיר, גורמים לעיתונאי בילינג לחזור בו מפרסום הכתבה ואף לשנות לגמרי את עמדתו, להוקיע את ד"ר שטוקמן על פעילותו ואף לנסות להניא אותו ממאבקו.

התפקיד של דמות זו הוא להמחיש את התהליך שחל בקרב רוב תושבי העיר בנוגע לד"ר שטוקמן ולהדגיש את הקשר המעוות בין הווי-שלטון ועיתון, את הניוון המוסרי של המקורבים לשלטון ואת תאוות הבצע שלהם.

— קפטן הורסטר – דמות מקבילה לד"ר שטוקמן. האנלוגיה ביניהם נובעת מהיות שניהם "חריגים". שניהם אנשים שנדחו על ידי החברה הסובבת אותם כי דבקו בעקרונותיהם והם בעלי מערכת ערכים איתנה שאינה ניתנת לערעור על ידי הפעלת לחצים או הבטחת כבוד וממון.

לקפטן הורסטר ולד"ר שטוקמן יחסים טובים שאינם משתנים לאורך המחזה. הוא דבק בתמיכתו בד"ר שטוקמן, מספק מקלט לו ולבני משפחתו המותקפים בביתם על ידי בני העיירה, ולבסוף אף מציע לו להקים בית ספר שיחנך לערכים הראויים בעיניהם. תפקידו הוא לחדד את המחיר שיכולים לשלם האנשים הנאבקים למען עקרונותיהם ולהעיד כי יש אפשרות אחרת מזו שבחרו בה רוב האנשים בעיירה.

— פטרה – בתו של ד"ר שטוקמן, יחסיהם קרובים והם מקיימים שיחות פתוחות על אודות מצבם. נדמה כי נוכח מצבו של אביה, המתמיד במאבקו, מתהפכת מערכת היחסים ביניהם ופטרה היא המגוננת על אביה ונעמדת לצדו ללא היסוס (למשל כשהלכה לעורך העיתון הופסטאד). פטרה נאמנה לדרכו של אביה אף כי היא משלמת על כך מחיר אישי, היא מפוטרת ממשרתה כמורה בבית הספר.

גם תפקידה של פטרה הוא להיות דמות מקבילה לד"ר שטוקמן. דוגמה לכך היא השבתה סיפור לעורך העיתון, מכיוון שאינו הולם את ערכיה ואת הערכים שלדעתה יש להנחיל לתושבי העיירה. מבחינתה סיפור כזה הוא בבחינת רמאות והסתרת האמת. כמו כן תפקידה הוא לבטא נאמנות ללא סייג לאביה, זאת בניגוד לסבה, מר קיל התומך ביציאה נגד חתנו ואף מאיים עליו. (תפקידו להיות דמות אנלוגית ניגודית ליושרו של ד"ר שטוקמן ולדבקו בערך חיי האדם).

11. ביקור הגברת הזקנה / פרידריך דירנמט

על הנבחן לענות על שני הסעיפים א-ב.

- א.** על הנבחן לתאר את השינוי שחל ביחס של בני המשפחה של איל כלפיו לאורך המחזה. בתחילה בני המשפחה של איל עומדים לצדו ותומכים בו מתוך שאט נפש כלפי קלייר וכלפי הצעתה לאנשי העיר. כאשר הם רואים את ארון הקבורה אשתו, מתילדה, מזדעזעת, והבן מכריז שאיום זה לא משיג את מטרתו ואינו מפחיד איש. הבן והבת יוצאים לחפש עבודה כדי לסייע במצוקה השוררת בביתם. אולם החל מן המערכה השלישית של המחזה מתגלה כי אף בני המשפחה נסחפים אחר הרוחות השולטות בעיירה גילן: אחר הנהנתנות, רדיפת הבצע וההתמכרות למנעמי החיים. למען הנאות חומריות אלה הם מוכנים לנטוש את ערכי המוסר, את הערך של קדושת חיי אדם, את הערך של כבוד האדם ואת ערכי המשפחה והנאמנות לבני משפחה. האישה מתילדה מדברת על תכניוּתיה לשפץ את החנות באביב, מציעה משקה חדש ומשובח ללקוחות, ואף מזמינה אצל הצייר דיוקן של איל כי "אף פעם אין לדעת מה יקרה וטוב שיש מזכרת", כלומר היא מקבלת את עובדת מותו הקרוב של בעלה ומסכינה עם מסירתו לידי קלייר. את הטוב ממצב זה היא מפיקה באמצעות קניית מעיל פרווה חדש ויקר ערך וביום המשפט היא נוסעת עם ילדיה לצפות בסרט בעיר הסמוכה. הבת גם היא מקבלת את גזירת המוות של איל ונהנית מן ההבטחה בתמורה למותו. היא יוצאת לשיעורי טניס (סמל למעמד כלכלי גבוה) בחליפת טניס ומחבט בידה. היא אף לומדת צרפתית, אנגלית וספרות, לובשת שמלה יפה, אינה תרה עוד אחר עבודה ויוצאת עם בני המשפחה לסרט. כך גם הבן אינו יוצא עוד לתחנת הרכבת לחפש עבודה, ובמקום זאת למד נהיגה, רכש מכונית מהודרת ולקח את בני המשפחה לסיבוב בעיר המשופצת והמתפתחת.
- ב.** על הנבחן להסביר ולהדגים את הקביעה: השינוי שחל ביחס של המשפחה של איל כלפיו מקביל לשינוי שחל בחברה בגילן. העיר המשופצת והמתפתחת והפעמונים המצלצלים בחדווה, קהל העיתונאים הממלא אותה כדי לסקר את האירועים, שיפוץ תחנת הרכבת, הנעליים הצהובות, בולמוס הקניות, כל אלה משקפים את השינוי בעיר כפי שחל שינוי בבני המשפחה עצמם. בעלי התפקידים בגילן שבתחילה טענו כי אין סיכוי שיענו לתנאי שהציבה קלייר: המורה, השוטר, ראש העיר, הכומר והרופא, שכל אחד מהם מייצג היבט אחר של המוסר והחוק, משנים את עמדתם ונהנים ממצבה וממעמדה המשתפר של גילן תוך כדי ויתור על כל נאמנות כלפי בן עירם ותוך ויתור על ערכים ועל מצפון.

פרק שלישי — שירה (שירת ימי הביניים ושירת ביאליק, השירה העברית במאה ה' 20)

על הנבחן לענות על שתיים מן השאלות 12-19:
על שאלה אחת משירת ימי הביניים או משירת ביאליק (שאלות 12-15), ועל שאלה אחת מהשירה העברית במאה ה' 20 (שאלות 16-19). (לכל שאלה — 20 נקודות; סך הכול — 40 נקודות).

פיוט, שירת ימי הביניים ושירת ביאליק

על הנבחן לענות על אחת מהשאלות 12-15.

פיוט**12. אל נורא עלילה / ר' משה אבן עזרא**

על הנבחן לענות על שני הסעיפים א-ב.

- א.** על הנבחן לכתוב מה הן הבקשות במחרוזת השישית בפיוט, ולהסביר את הכינויים שבמחרוזת זו.
הבקשות: — "קרא נא שנת רצון", בקשה ששנה זו תהיה שנה של גאולה (בפי שכתוב בישעיה ס"א, ב').
— "והשב שארית הצאן" — בקשה שבשנה זו עם ישראל המפוזר בגלויות השונות ישוב לארצו.
הכינויים: השב שאר הצאן לאהליבה ואהלה — "שאר הצאן" הוא עם ישראל שמפוזר בגלויות השונות כצאן ללא רועה, כצאן שידע תלאות ורק "שאר" נותר ממנו לפליטה. כנאמר: "ואני אקבץ את שארית צאני מכל הארצות" (ירמיהו, כ"ג, ג'); אהליבה ואהלה — אהליבה זו ירושלים שבממלכת יהודה ואהלה זו שומרון שבממלכת ישראל. כנאמר: "שומרון אהלה וירושלים אהליבה בה" (יחזקאל, כ"ג, ד'). הבקשה היא שכל העם יחזור לישראל, זה הבסיס למימוש הגאולה השלמה.
ב. על הנבחן להסביר את הקשר בין הבקשות שבמחרוזת השישית ובין הפיוט כולו.
הפיוט נאמר לפני תפילת נעילה. זוהי שעה של התרוממות רוח, אך גם של חרדה גדולה. התרוממות רוח בשל ההגעה לשיאו של היום הקדוש, שעה שעוד אפשר לבקש בה איש איש על עצמו, על ביתו ועל כלל ישראל. שעה של חרדה שכן זוהי שעת חיתום הדין. האווירה היא אפוא של גורליות, יראת כבוד, הכנעה והתרגשות גדולה. בשעה קריטית זו מבקשים המתפללים מחילה, מחיית פשעים וחטאים, הגנה, הצלה, חנינה, גאולה, משפט באויביהם וחידוש ימיהם כקדם. לכל הבקשות הללו וברוח זו מצטרפות הבקשות במחרוזת שלפנינו. חשוב לציין כי בקשת המחילה ובקשת הגאולה כרוכות זו בזו, הגלות היא העונש על החטאים (כנאמר בתפילה "ומפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו") ולכן עם מחיית החטאים ועם המחילה מגיעה הזכאות לקיבוץ גלויות, לגאולה ולשיבה לארץ.

שירת ימי הביניים**13. ישנה בחיק ילדות / ריה"ל**

על הנבחן לתאר את ההקבלה בין הציפור ובין הנשמה, ולהסביר את התפקיד של הקבלה זו בשיר.
בשיר זה המשורר פונה אל נשמתו כדי לעורר אותה מהבלי העולם הזה ולעודד אותה להתעלות ולהצטרף אל נשמות נוספות אשר מחפשות את קירבת אלוקים.
במרכז הבית השלישי והרביעי מופיעה **תמונת הציפור** שצריכה להתנער מרסיסי הלילה, לחלץ עצמה מן הקן החמים בו היא מתפרקדת ולפרוש את כנפיה. עליה להתעופף אל על, לעבור במעופה ימים (רבים של ים) סוערים ולהצטרף אל להקת ציפורים אשר מעופפת אחר הציפור המנהיגה, "המלך", ובעקבותיו תמצא את הטוב הצפון לה. המקבילה לציפור היא הנשמה. עליה להתנער מן ה"זמן", מהבלי העולם הזה ("זמן" בשירת ימי הביניים משמע הבלי העולם הזה והנאותיו). על הנשמה להתרומם, להשתחרר ו"למצוא דרור" (דרור — צימוד שלם: ציפור דרור וחופש) ממעלה, כלומר להשתחרר מחטאיה (מעל — חטא, או מעל — למעלה) וממאורעות היום-יום החולפים ולהתעלות. הנשמה, כמו הציפור, תצא ממצב נחות למצב גבוה, מפסיביות לאקטיביות, ממנוחה לתנועה, מן העבר אל העתיד, משקיעה בהבלים לנהייה אחר החשוב.
תפקידה של ההקבלה הוא להדגיש את התנועה, המעבר והמהלך שעל הנפש לעבור. ריבוי הפעלים מתקשר הן אל הציפור, הן אל הנשמה ומבהיר את התכיפות, את הצורך להעיר, לנער ולדרבן את הנשמה להתעורר ולחולל שינוי.

14. ראה שמש / רשב"ג

על הנבחן להסביר כיצד מוטיב הלבוש והצבעים קושר בין השקיעה ובין מות יקותיאל. מוטיב הלבוש והצבעים ממחיש את התמונה שבמרכז השיר "ראה שמש" – תמונת טבע המתארת תהליך, תמונה שאינה סטטית, אלא תמונה של שקיעה. בתחילה מתוארים השמיים בעת דמדומי השקיעה והצבע האדום מאפיין תיאור זה. השמש המאדימה לעת ערב מואנשת ומתוארת כמי שלבשה תולע (בגד אדום מהודר). בהמשך השמש פושטת מן השמיים את האור המכסה אותם בצפון ובדרום ומכסה את המערב (רוח ים) בצבע ארגמן. מן השמיים עובר המבט אל הארץ. היא נראית ערומה, לנה בצל הלילה. השקיעה תמה, לילה נופל על הכול והצבעים משתנים מאדום לאפור ולשחור. לקראת סיום השיר השמיים קודרים כאילו היו בני אדם שלבשו בגדי אבלות ובסיומו, עת נכתב "כאילו בשק על מות יקותיאל מכוסה", מתבהרת הסיבה לצבעים העזים והדרמטיים ולמוטיב הלבוש, להסרת הבגדים, כפי ש"הוסר" יקותיאל מחייו של רשב"ג. מבחינתו, העולם כולו מכוסה בשק. מהלך השקיעה עד היעלמותה של השמש מייצג את שקיעת חיי האדם עד מותו. תיאור הטבע – המראה, הצבעים והבגדים, הם משל לחייו של יקותיאל ולמותו ולאבל הכבד עם לכתו.

שירת ביאליק15. הכניסיני תחת כנפך / חיים נחמן ביאליק

על הנבחן לכתוב אם הוא מסכים עם הקביעה: בשיר זה הבית הראשון והבית האחרון זהים, אולם לאחר קריאת שלושת הבתים האמצעיים אפשר להבין את הבית האחרון בדרך שונה. על הנבחן להדגים ולנמק את דבריו. אכן, אף כי הבית הראשון בשיר והבית האחרון בו זהים, אפשר להבין את הבית האחרון בדרך שונה לאור שלושת הבתים האמצעיים. בבית הראשון הדובר מתחנן בפני הנמענת שתשמש לו מקלט רגשי, ספק אימהי ("והיי לי אם"), ספק רומנטי ("ואחות"), אך המקורות של המצוקה שמביאה אותו לבקשה נואשת זו, עדיין אינם ברורים. שלושת הבתים האמצעיים הם מונולוג של הדובר שבמרכזו תהליך מתעצם של התסכול והאכזבה של אדם שימיו עברו בלי שזכה ליהנות מן הנעורים ומן האהבה. בסיום הבית הרביעי מתגלה עד כמה הריק הרגשי מושל בעולמו של הדובר עד כי נראה שאף הנמענת היא משאלת לב מדומיינת ("אין לי דבר"). לפיכך הבית האחרון נקרא כביטוי מועצם של הצורך של הדובר בחסות מגוננת, ואולי הוא אף גורם לשיר להפוך משיר של בקשת אהבה וקירבה, לשיר שבמרכזו קינה על אובדנה. אפשר גם: החזרה על הבית הראשון אינה משנה את הקריאה בו, אלא רק יוצרת מסגרת למרחב הדיכאון בו שרוי הדובר. המעגליות מחזקת את עומקו של הדיכאון, שמעצם טבעו אין בו תנועה או שינוי (על פי אריאל הירשפלד / "כינור ערוך").

השירה העברית במאה ה-20

על הנבחן לענות על אחת מהשאלות 16-19.

אדם מול בוראו

16. יושבי ביתך / איתמר יעוז-קסט

על הנבחן לענות על שני הסעיפים א- ב.

א. על הנבחן להסביר ולהדגים כיצד בא לידי ביטוי בשיר המתח בין קרבה לבורא ובין ריחוק ממנו.

בתשובתו על הנבחן להציג גם שתי דרכי עיצוב של מתח זה.

השיר מתאר כמיהה לקירבה לבורא מתוך תחושה של ריחוק. הדובר מעיד כי הוא רוצה לשבת בבית ה' אך בית ה' יושב בתוכו. לכאורה, זהו מצב אידיאלי — "בלבבי משכן אבנה" (או כדברי ריה"ל בשיר ל"קראת מקור חיי אמת": "לו אחזה פניו בלבי ביתה / לא שאלו עיני להביט חוצה"), אבל הבית הזה מתגלה בסוף השיר כבית חסר יציבות והגנה. הוא הגיע לשלב כלשהו בקשר שלו עם בוראו, אך השעה מאוחרת והשער עלול להיסגר, הוא חושש מהחמצה של הרגע. ההשמטה של המלה "אשרי" מכותרת השיר מעידה אף היא על המתח. הדובר בשיר מדבר על ישיבה בבית ה', אבל אין כאן הרמוניה המביאה לאושר. לאורך השיר חווה הדובר טלטלות ומעברים. מכיוון שבית ה' אינו עומד עוד על תילו, יש לחפש לו תחליף כדי לחוות התקרבות אל ה'. אלא שהדובר מעיד שהוא שרוי במצב של בלבול ואינו יודע למעשה מה בדיוק עליו לבקש (הוא חוזר על כך פעמיים בשיר). לכן הוא מקדיש את מחשבותיו לשאלות אלה, אך אין בכך די. הוא חש את קירבת האל, צל ה' כרוך על יד ימינו (את התפילין יש להניח על יד שמאל, אלא אם כן הוא איטר), אך מוצא עצמו בכל זאת בעולם פתוח ללא גבולות. הבית הפנימי חסר קירות, חלונות או דלת. תמונה זו יכולה להעיד על התמוזגות עם בורא עולם, היבלעות בתוכו מתוך קירבה אליו, אך גם על בדידות, ניכור והליכה לאיבוד במרחבי המרחק ממנו.

דרכי עיצוב של המתח:

- תקבולת ניגודית כיאסטית: "בתוך ביתך רציתי לשבת / אך ביתך יושב בתוכי".
- מלות ניגוד: אך, ואולם, אם כן.
- ציון הזמן שעת בין הערביים, כתום קרבן המנחה (עבודת הלוויים בבית המקדש), כבשעת נעילת השער ביום הכיפורים ("פתח לנו שער בעת נעילת שער"). זהו זמן גבול של היות לא כאן ולא שם או גם כאן וגם שם, המעיד על המתח בין המודעות לגודל השעה ולרצון למצות אותה בהתקרבות מקסימלית אל הבורא לעומת המודעות למגבלות הדובר הקושרות אותו אל הווייתו שעוד אין בה את הקרבה הרצויה.
- מבנה השיר — בתים ושורות שאינם בגודל אחיד, וכן פסיחות, המעידים על סערת נפש ועל מתח פנימי.
- הארמוזים לעבודת הלוויים בבית המקדש ולתפילת נעילה ביום הכיפורים מסייעים בעיצוב המתח מכיוון שהם יוצרים אווירה של קדושה, המנוגדת למציאות ההווה המבולבלת בה נתון הדובר המעיד: "רק כעת הגעתי" או "אינני יודע מה עלי לבקש".
- הארמוז "בעוד צלך כרוך על יד ימיני" לפסוק הלקוח מתהילים קכ"א, ה ("ה' צלך על יד ימינך"), מבטא את המתח מכיוון שהצל הכרוך כתפילין מעיד על קשר, על קירבה ועל מוגנות, אבל צל זה "מטלטל בתוכי [...]" ויוצר חוסר יציבות.

ב. על הנבחן לתאר את הקשר בין האדם ובין בורא עולם בשיר נוסף שלמד בנושא "אדם מול בוראו".

שירים בצל השואה**17. טרקטורים / רוני סומק**

על הנבחן לענות על שני הסעיפים א- ב.

- א.** על הנבחן להסביר את הקשר בין שם השיר ובין הרעיון המרכזי בו. המלה "טרקטורים" מעוררת אסוציאציה של שגרת עבודה וצמיחה, עולם של יצירה, של עבודת האדמה, בנייה והתחדשות. טרקטורים אינם חלק מן העיר הגדולה אלא דווקא חלק מחיי הכפר האידיליים והשלווים, אולם טרקטורים הם גם כלי של הריסה. השיר עצמו מתאר את גרמניה של אחרי המלחמה. גרמניה החוזרת לחיי שיגרה, גרמניה שיש בה תנופה של עשייה, שיקום ובנייה. גרמניה שיש לה קשר עם העולם: היא מוכרת את הטרקטורים שהיא מייצרת גם מחוץ לגבולותיה, אנשים באים ליהנות מהפסטיבלים שלה, מן המוסיקה ומהבירה שיש לה להציע, אלא שכל המציאות הזו מתעתעת שכן היא בבחינת מכון יופי המסרק בלורית בשערה של מפלצת. זו שגרה שיכולה להשכיח את נוראות השואה. הזכרת שמו של מנגלה, המסמל רוע קיצוני ואת חוסר האנושיות שאנשים יכולים לגלות, חיילי הבדיל המוצגים לראווה, כולם כאחד לבושים באותם מדים, מניפים אותה רגל (כמו במצעד צבאי), והתזמורת המנגנת ברחבה, כל אלו נוטלים מן המילה "טרקטורים" את משמעויותיה התמימות ומעניקים לה משמעות אירונית וצינית. על רקע התמונות המלבבות של עבודת אדמה, חריש, השקיית עצים וצביעת רעפי הבית באדום (דם?), בולטת מחאתו של הדובר נגד הנורמליות בחיים אלה, עד שבקריאה נוספת של השיר הטרקטורים כבר אינם רק כלי עבודה, כי אנו יודעים מה עשוי להסתתר מאחורי אותה חזות תמימה למראה.
- ב.** על הנבחן לבחור בשיר נוסף שלמד בנושא "שירים בצל השואה", ולהסביר את הקשר בין השם של השיר שבחר ובין הרעיון המרכזי שלו.

זוגיות**18. שיר ב מתוך מחזור השירים: שירי אהב"ה / לאה גולדברג**

על הנבחן לענות על שני הסעיפים א- ב.

- א.** על הנבחן לכתוב מהי הביקורת הבאה לידי ביטוי בשיר. על הנבחן להסביר ולהדגים את דבריו. על הנבחן לכתוב אם ביקורת זו רלוונטית לימינו, לנמק ולהדגים את דבריו. הביקורת הבאה לידי ביטוי בשיר מופנית כלפי היעדר הבעת רגשות של בני הדור של המשוררת. זהו דור אדיש שמתכחש לרגשותיו, דור מרוחק ומנוכר המתבייש לבכות אף בשעות קשות וברגעי מצוקה. אפילו בין אוהבים צצה חומה ובעת פרידה, כואבת או מכעיסה ככל שתהא ("היטב היטב חרה לי"), לא מובעים רגשות לעיני בן הזוג. היחיד מנוכר לסביבתו והסביבה מנוכרת לפרטים שבתוכה. העיר הגדולה מייצרת מצבים של אנונימיות אך גם של בדידות: הרחוב הומה והעוברים ושבים אינם עוצרים לרגע אלא ממשיכים במרוצת החיים ("הרחוב המה המה, דחפני איזה הלך"). במציאות כזאת משמח לגלות שאולי טיפת הסגריר שעל היד היא בכל זאת דמעה — ביטוי לרגש בעולם שמסתיר את רגשותיו ואפילו מתכחש להם. הביקורת הזאת לא רלוונטית לימינו מכיוון שהיום יש החצנה של רגשות עד כדי עודף דרמטיזציה. לחיילים מותר לבכות בהלוויות (לא עוד — "הגברים בוכים בלילה"), לילדים מותר לבכות (לא עוד דני הגיבור שאיננו בוכה אף פעם "ורק הדמעות זולגות מעצמן"), אנו מעודדים ילדים ומבוגרים לדבר על רגשותיהם, להגיד מה מציק להם, והשימוש ברשתות החברתיות ובמסרונים מאפשר ביטוי סוער יותר של רגשות ושיח חריף יותר מכיוון שאין צורך להיחשף בזהות אמתית.
- אן: הביקורת רלוונטית גם לימינו. דווקא בשל קיומן של הרשתות החברתיות, אנשים רוכשים לעצמם פחות ידידי אמת, נותרים בודדים, והחיים בעיר הגדולה, במערכות תעסוקה גדולות, כאשר כל אדם הוא רק בורג במכונה גדולה, אינם מייצרים סיכוי להתפתחות של רגשות עמוקים וקשרי אמת. אולי מובעים רגשות, אך רגשות שאינם כנים.
- ב.** על הנבחן להסביר ולהדגים כיצד נושא הזוגיות בא לידי ביטוי בשיר נוסף שלמד בנושא זה. בתשובתו על הנבחן לכתוב גם על אמצעי אומנותי אחד המסייע לעצב נושא זה.

אדם וזהותו**19. פיגומים / ארז ביטון**

על הנבחן לענות על שני הסעיפים א-ב.

- א.** על הנבחן להסביר ולהדגים מה אפשר ללמוד על האפיון של האב מכך שהוא שאף "למצוא מקום למקדש מעט" ומה אפשר ללמוד על האפיון של בנו מכך שהוא "מציב פיגומים אל לב השמים".
- האב שאף "למצוא מקום למקדש מעט". מלכתחילה הוא עלה לארץ מתוך ציפייה להיות חלק מאתחלתא דגאולה ו"לבנות מטבח לבשל בו זנב לויתן". אבל המציאות בארץ של עמידה על הסף, של "חצי בית" ושל "הריסות" אילצה אותו לפתח ציפיות יותר ריאליות ולהסתפק בהקמת פינת תפילה על מנת למצוא מקום ל"מקדש מעט". מקדש מעט הוא בית כנסת המהווה תחליף זמני עד שיקום בית המקדש.
- מתוך פרט זה ניתן ללמוד על שאיפותיו הרוחניות של האב ועל היותו טיפוס ריאלי שהתמודד עם מציאות של הגעה לארץ שלא מצא בה את מקומו וניאלץ להישאר בה תמיד על הסף.
- הבן "מציב פיגומים אל לב השמיים". הצבת הפיגומים נעשית מחוץ לבניין. אפשר ללמוד מכך שהבן אפילו לא מגיע אל הסף אלא נשאר תמיד מחוץ לבית. שאיפתו להגיע אל לב השמיים היא שאיפה כללית ולא מוגדרת. מבחינה זו מצבו של הבן גרוע ממצבו של האב.
- אפשר גם:** הקמת הפיגומים נעשית בהווה ("מציב") בעוד האב מדבר בעתיד ("נבנה", "נקים"). הבן מתחיל להגשים את חלומו להיות חלק מהבית כי הוא כבר מציב פיגומים. הבנייה של הפיגומים אל לב השמיים מלמדת על שאיפה אל הנשגב. לפי פירוש זה מצבו של הבן טוב ממצבו של האב.
- ב.** על הנבחן לבחור בשיר **נוסף** שלמד בנושא זה, ולכתוב אילו שאלות של זהות באות לידי ביטוי בשיר זה. על הנבחן להסביר ולהדגים את דבריו.